

перспективи: матеріали II Міжнародної наук.-практ. конф. (04.11.2022 року онлайн з використанням платформи ZOOM).

7. Матвійчук В. П., Доменюк А. М. Кінологічна служба пенітенціарної системи на шляху реформ. *Сектор безпеки і оборони України на захисті національних інтересів: Актуальні проблеми та завдання в умовах воєнного стану* : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Хмельницький, 24 лист. 2022 р.).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-327-2-57>

НЕДОЛІКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Махаринець Д. Є.

*суддя Рівненського окружного адміністративного суду,
кандидат юридичних наук,
почесний професор Baltic Research Institute of Information Economic Area
(Латвія),
доцент кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових
дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'ячука
м. Рівне, Україна*

Трофімчук Ю. О.

*помічник судді Рівненського окружного адміністративного суду,
здобувач III рівня вищої освіти «доктор філософії»
кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'ячука
м. Рівне, Україна*

Проблеми теорії та практики діяльності третейських судів виступають об'єктом тривалих дискусій в Україні, адже, вирішення справ у третейському суді, як альтернативному способі судового розгляду справ є ознакою демократичного, розвинутого суспільства держави, що в т.ч. дозволяє зменшити навантаження на державні суди. Розгляд справ у третейських судах має багатовікову історію та виступає практикою розгляду справ у «недержавних» судах, яка ефективно функціонує в ряді країн ЄС та світу (наприклад, у США, Канаді, Великобританії, Швейцарії, Швеції, Китаї та ін.).

Недосконалість законодавства в сфері правового регулювання функціонування третейських судів в Україні негативно впливає не тільки на їх діяльність, але й на ефективність діяння всієї системи правосуддя в державі. Зокрема, питання виконання та оскарження рішень третейських судів, визнання третейської угоди недійсною або її розірвання відбувається в межах звернення до державних судів, що в свою чергу впливає на їх функціонування.

Недоліками ефективності функціонування третейських судів є: необізнаність широких верств населення з таким альтернативних розглядом справ, як розгляд справи у третейському суді; невеликий відсоток справ, які розглянуто третейськими судами в Україні; недовіра до третейських судів з боку правників та пересічних громадян; зловживання у функціонувань одноразових третейських судів «ad hoc» на основі арбітражної угоди; складна процедура реєстрації постійно діючих третейських судів; недружня судова практика державних судів (термін «недружня судова практика» вказує на судові рішення, які не відповідають певним законодавчим чи юридичним нормам і можуть бути спричиненими різними чинниками, такими як помилки в інтерпретації закону, недостатній досвід суддів або вплив неприйнятних мотивів); відсутність узагальненої практики розгляду державними судами справ про видачу виконавчого документа на відповідне рішення третейського суду та справ про скасування рішення третейського суду; існування складних системних правових колізій та правових прогалин в сфері правового регулювання діяльності третейських судів та відповідних джерел процесуального законодавства та ін.

Особливої уваги серед дослідження недоліків функціонування третейських судів приділяють зловживанням у третейському судочинстві, який за результатом узагальнення практики застосування судами Закону України «Про третейські суди» Верховним судом України носить системний та масовий порядок. Такі зловживання спрямовані на обхід законних процедур з метою задоволення суб'єктивних інтересів учасників третейської справи та порушення прав третіх осіб і держави, з метою досягнення недобросовісних цілей при вирішенні конкретних спорів (ad hoc) [4]. До справ які розглядаються третейськими судами та серед яких допускається найбільша кількість зловживань відносяться: справи про визнання дійсності договорів про відчуження нерухомого майна; справи про визнання права власності на земельні ділянки та самочинне будівництво; справи в сфері рейдерських атак та ін. Наприклад, у справах про визнання право власності на самочинне будівництво чи перепланування відповідачами виступали особи, які по суті не мають

відношення до порядку увідповіднення законодавству об'єкта самочинного будівництва чи перепланування – члени сім'ї позивача, потенційні покупці та ін. А належний відповідач в кращому випадку залучався як третя особа у справі на якого за рішенням суду покладалися певні обов'язки. Виокремлюють випадки розгляду третейськими судами непідвідомчих їм категорій справ – трудових, сімейних, житлових, справ з питань публічного характеру тощо. Відмічаються випадки коли третейський суд розглядає справу щодо якої є провадження у суді загальної юрисдикції.

Широке трактування положення ст. 56 Закону України «Про третейські суди» про те що «заява про видачу виконавчого документа може бути подана до компетентного суду» [1] сприяє можливим зловживанням і з вибором місця розгляду справи, оскільки до компетентного суду відноситься місцевий господарський суд чи місцевий загальний суд за місцем розгляду справи. Зокрема, одна і та ж справа може розглядатися різними третейськими судами або одним третейським судом у різних місцях (не за місцем реєстрації третейського суду), що формально дає можливість подати заяву про видачу виконавчого документа у декілька місцевих судів [2].

Для забезпечення правомірності прийняття рішення третейськими судами важливим залишається питання дотримання умов чинності третейської угоди. А саме дотримання її форми та виду, змісту, порядку її укладання та вказівки або на конкретно визначений третейський суд, так і на просте посилання щодо вирішення спору між сторонами третейським судом (ст. 12 Закону України «Про третейські суди» [1]), відповідності її ст. 228 Цивільного кодексу України, яка визначає «правові наслідки вчинення правочину, який порушує публічний порядок, вчинений з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства» та ст. 203 Цивільного кодексу України щодо встановлення вимог чинності правочину [3]. Не врахування судом грубих недоліків третейської угоди перешкоджає прийняттю судового рішення про неправомірність третейського розгляду та законності рішення третейського суду.

Складність викликає практика скасування рішень третейських судів у випадку, якщо заявником виступає третя особа, яка не брала участі у розгляді третейської справи. Тривалий час така практика не була законодавчо закріплена, проте, наявність випадків скасування рішення третейського суду за заявою прокурора чи в результаті кримінального провадження зумовили відповідні зміни законодавстві про третейські суди, що уповіднило його положенням Конституції України та ряду міжнародних договорів.

Отже, з метою подолання вказаних зловживань в останні роки зазнали змін законодавчі положення щодо: уніфікація у відповідних процесуальних кодексах процедури визнання та виконання рішень третейських судів; виключення із компетенції третейських судів споживчих спорів та права виносити рішення щодо осіб, які не беруть участі у справі.

Актуальним є питання дослідження діяльності судів ad hoc, оскільки на відміну від третейських судів діяльність яких потребує дотримання встановленого порядку реєстрації та діяльності, дані суди створюються на основі третейської угоди. Зокрема, справи у судах ad hoc можуть містити всього три документа: заява про видачу виконавчого листа на рішення суду ad hoc, протоколу судового засідання та ухвали суду про задоволення позову [2].

Оскільки кількість справ, що підлягають розгляду третейськими судами, стрімко зростає, і судова практика щодо справ, пов'язаних з їхньою діяльністю, є дуже різномірною і суперечливою, вирішення цих проблем вимагає негайної уваги. Це може бути досягнуто через поліпшення законодавства та створення єдиної практики розгляду питань пов'язаних з функціонуванням третейських судів судами загальної юрисдикції.

Висновки. Вирішення справ у третейських судах – це альтернативна форма судового розгляду справ притаманна розвинутим, демократичним державам, яка передбачена рядом міжнародних та національних нормативно-правових актів. Недосконалість законодавства в сфері правового регулювання функціонування третейських судів в Україні негативно впливає не тільки на їх діяльність, але й на ефективність діяння всієї системи правосуддя в державі та характеризується існуванням складних системних правових колізій та правових прогалин в сфері правового регулювання діяльності третейських судів та відповідних джерел процесуального законодавства.

Література:

1. Про третейські суди: Закон України № 1701-IV від 11.05.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text> (дата звернення: 28.09.2023)
2. Практика застосування судами Закону України «Про третейські суди». Офіційний веб-сайт Верховного суду України URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/35AA113A0E88806DC2257B7C00495E27](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/35AA113A0E88806DC2257B7C00495E27) (дата звернення: 25.09.2023)
3. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1279> (дата звернення: 20.09.2023)